

ASOCIJACIJA PROSTORNIH PLANERA SRBIJE
UNIVERZITET U BEOGRADU - GEOGRAFSKI FAKULTET

PLANSKA I
NORMATIVNA
ZAŠTITA
PROSTORA I
ŽIVOTNE
SREDINE

UREDNICI
DR DEJAN FILIPOVIĆ
DR VELIMIR ŠEĆEROV
DR SLAVOLJUB DRAGIĆEVIĆ
DR ZORAN RADOŠAVLJEVIĆ

**ASOCIJACIJA PROSTORNIH PLANERA SRBIJE
UNIVERZITET U BEOGRADU - GEOGRAFSKI FAKULTET**

Izdavač:

Asocijacija prostornih planera Srbije
Univerzitet u Beogradu - Geografski fakultet

Za izdavača:

Dr Zoran Radosavljević
Dr Dejan Filipović

Urednici:

Dr Dejan Filipović
Dr Velimir Šećerov
Dr Slavoljub Dragičević
Dr Zoran Radosavljević

Tehnički urednik:

Msr Milan Radović

Priprema i dizajn korica:

Mr Aleksandra Gojšina-Vukelić
Msr Milan Radović

Štampa:

„Grafika Galeb“ - Niš

Tiraž:

300 primeraka

Beograd, maj 2017.

Publikovanje zbornika radova finansijski pomoglo:

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

Prikazani radovi učesnika sa Geografskog fakulteta Univerziteta u Beogradu deo su rezultata istraživanja na naučno-istraživačkim projektima pod brojevima 173038, 176008, 176017, 179035, 43007, 47006, 37010 koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

Napomena: Referati su štampani u obliku autorskih originala. Stavovi izneti u objavljenim radovima ne izražavaju stavove Urednika Zbornika i Organizatora skupa. Autori preuzimaju pravnu i moralnu odgovornost za ideje iznete u svojim radovima. Izdavač neće snositi nikakvu odgovornost u slučaju ispostavljanja bilo kakvih zahteva za naknadu štete.

PROGRAMSKI ODBORI SKUPA

KOORDINATORI:

Dr Dejan Filipović, Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet
Dr Velimir Šećerov, Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet
Dr Zoran Radosavljević, predsednik APPS, Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture

POČASNI ODBOR:

Mr Mladen Šarčević, Ministar prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
Dr Zorana Z. Mihajlović, Ministarka građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture
Branislav Nedimović, Ministar poljoprivrede i zaštite životne sredine
Vladimir Galić, Pokrajinski sekretar za urbanizam i zaštitu životne sredine
Dr Dejan Filipović, dekan, Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet
Dr Bogdan Laban, gradonačelnik Subotice

NAUČNI ODBOR:

Dr Slavoljub Dragičević, Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet – predsednik
Dr Dejan Đorđević, Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet
Dr Miroljub Milinčić, Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet
Dr Toša Ninkov, Univerzitet u Novom Sadu – Fakultet tehničkih nauka
Dr Ivan Ratkaj, Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet
Dr Stevan Savić, Univerzitet u Novom Sadu – Prirodno-matematički fakultet
Dr Sanja Stojković, Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet
Dr Snežana Đurđić, Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet
Dr Nevena Vasiljević, Univerzitet u Beogradu – Šumarski fakultet
Dr Wolfgang Fischer, Karl-Franzens University of Graz, Austrija
Dr Emilija Manić, Univerzitet u Beogradu – Ekonomski fakultet
Dr Milan Topić, Montanuniversität Leoben, Austrija
Dr Aleksandra Đukić, Univerzitet u Beogradu – Arhitektonski fakultet
Dr Igor Jakanović, Univerzitet u Novom Sadu – Građevinski fakultet Subotica
Dr Marko Krevs, Faculty of Arts, Slovenija
Igor Kyselka, Masaryk University, Češka

ORGANIZACIONI ODBOR:

Msr Miroslav Marić, APPS – predsednik
Msr Milan Radović, Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet
Dragoslav Pavlović, APPS
Dr Dejan S. Đorđević, APPS
Mr Zoran Stipić, FESTENGINEERING, Subotice
Msr Branko Protić, Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet
Marina Stamenković, Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet
Dušan Momčilović, APPS

PLENUMSKI RADOVI

POLAZIŠTA ZA NOVU NACIONALNU POLITIKU ODRŽIVOG I INTEGRALNOG URBANOG RAZVOJA U REPUBLICI SRBIJI 15
Zoran Radosavljević, Ratka Čolić, Đorđe Milić, Harald Mueller, Siniša Trkulja

INTEGRALNI PRISTUP ZAŠTITI ŠUMSKIH EKOSISTEMA U SRBIJI U CILJU BLAGOVREMENE ADAPTACIJE NA KLIMATSKE PROMENE 25
Ljiljana Brašanac-Bosanac, Tatjana Čirković-Mitrović, Dejan Filipović, Ljubinko Rakonjac, Aleksandar Lučić

PRISTUP OČUVANJU PRIRODNIH STANIŠTA U SISTEMU ZAŠTITE PRIRODE SRBIJE 33
Snežana Đurđić

PROSTORNI PLANOWI I KONTAMINIRANE LOKACIJE U REPUBLICI SRBIJI 41
Dragana Vidojević, Nemanja Jevtić

POSTULATI O VODI, ZAŠTITA I PLANIRANJE ŽIVOTNE SREDINE 51
Stevan M. Stanković

STANDARDIZACIJA U OBLASTI DIGITALNIH GEOGRAFSKIH INFORMACIJA ZA POTREBE ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE 65
Sanja Stojković, Nemanja Vagić

PRIMJENA GIS-A U FORMIRANJU TIPOVA ISKORIŠTAVANJA ZEMLJIŠTA KAO PODRŠKA RURALNOM PLANIRANJU 77
Marko Ivanišević, Davorin Bajić

KONTINUALNO PLANIRANJE PODRUČJA FRUŠKE GORE 85
Tanja Topo, Nataša Simičić, Dragana Duncić, Svjetlana Reko

PRAVNI, INSTITUCIONALNI I METODOLOŠKI OKVIR ZAŠTITE PROSTORA I ŽIVOTNE SREDINE

KONVENCIJA O SARADNJI NA ZAŠTITI I ODRŽIVOM KORIŠĆENJU REKE DUNAV 97
Vesna Zlatanović-Tomašević

INSTRUMENTI UPRAVLJANJA URBANIM RAZVOJEM U NOVOM LEGALNOM OKVIRU 105
Ratka Čolić, Danijela Milovanović Rodić, Marija Maruna

FUNKCIONALNO URBANI REGION KAO OSNOV PLANSKE ORGANIZACIJE PROSTORA REPUBLIKE SRBIJE 113
Marija Jeftić

STRATEGIJE I POLITIKE EVROPSKE UNIJE U OBLASTI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE I UPRAVLJANJA OTPADOM 121
Nikola Ristić, Dušan Šljivančanin

U SUSRET CILJEVIMA ODRŽIVOG RAZVOJA - NOVI IZVORI PODATAKA ZA PRAĆENJE REALIZACIJE	127
Natalija Mirić	
INDIKATORI ZA ODREĐIVANJE NAPUŠTENIH REGIJA U SRBIJI	135
Marko Joksimović, Rajko Golić	
SAVREMENE TENDENCIJE U IZDVAJANJU I DEFINISANJU RURALNIH PODRUČJA	145
Aleksandra Gajić	
INDIKATORI STANJA ŽIVOTNE SREDINE I POLJOPRIVREDNE RAZVIJENOSTI PLANINSKIH PODRUČJA ZAPADNE SRBIJE	151
Ljiljana Mihajlović, Bojana Mihajlović	
MEĐUZAVISNOST RAZVOJA SAOBRAĆAJA I PLANINSKOG TURIZMA U SRBIJI	159
Dejan S. Đorđević, Zoran Radosavljević	
LOKALNA INFRASTRUKTURA KAO DIMENZIJA TERITORIJALNOG KAPITALA GRADOVA SREDNJE VELIČINE U SRBIJI	167
Anđelka Mirkov	
STANJE I MOGUĆNOSTI REŠAVANJA PROBLEMA INDUSTRIJSKOG OTPADA U REPUBLICI SRBIJI	175
Dušan Šijvančanin, Nikola Ristić, Veljko Bojović	
KONCEPT URBANIH BAŠTI KAO ALTERNATIVA NEOLIBERALIZACIJI GRADOVA	181
Vesna Miletić Stepanović	
METODOLOŠKI OKVIR IZRADE STRATEŠKIH KARATA BUKE U DRUMSKOM SAOBRAĆAJU	189
Mimoza Jeličić, Đorđe Mitrović, Dušica Bogičević, Ivana Vuković	
METODOLOŠKI OKVIR ZA KONCIPIRANJE PPPPN KULTURNOG PREDELA SREMSKI KARLOVCI	197
Vladimir Pihler, Nevena Vasiljević, Tamara Zelenović Vasiljević	
METODOLOŠKI OKVIR ZAŠTITE I PLANIRANJA PODRUČJA POSEBNE NAMENE PREDELA IZUZETNIH ODLIKA AVALA I KOSMAJ	207
Milica Dobričić, Aleksandra Đumić	
NEFORMALNA GRADNJA U EKOLOŠKOJ CRNOJ GORI	215
Miroslav Doderović	
UPRAVLJANJE ŽIVOTNOM SREDINOM KROZ NEVLADIN SEKTOR NA PRIMERU SMEDEREVA	223
Miljan S. Ilić, Violeta M. Stanimirović, Vojislav P. Dedanski	
INTEGRALNI PRISTUP PROSTORNOM PLANIRANJU I ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE	
PREDLOZI ZA UVOĐENJE KATASTRA ZAGAĐIVAČA KAO OBAVEZE U PLANOVE I PROGRAME ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE U SRBIJI	231
Miško Milanović, Ivan Samardžić, Veljko Perović, Milisav Tomić	

UTICAJ PLANIRANJA KORIŠĆENJA ZEMLJIŠTA NA ŽIVOTNU SREDINU NA LOKALNOM NIVOU U SRBIJI	239
Bojana Poledica, Tijana Dabović, Dejan Đorđević, Tijana Đorđević, Jasmina Đorđević	
UNAPREĐENJE PLANIRANJA KORIŠĆENJA ZEMLJIŠTA U PROSTORNIM PLANOVIMA JEDINICA LOKALNE SAMOUPRAVE U REPUBLICI SRPSKOJ PRIMENOM INTEGRALNOG PRISTUPA	247
Gordana Jevtić	
INTEGRALNO PLANIRANJE IZVORIŠTA POVRŠINSKIH VODA CENTRALNE SRBIJE U FUNKCIJI ODRŽIVOG RAZVOJA	253
Miroslav Milinčić, Nataša Blagojević, Miroslav Atanacković, Ljiljana Mihajlović	
RELJEF – ZABORAVLJENA KATEGORIJA U PLANIRANJU PROSTORA	261
Predrag Đurović, Slavoljub Dragičević	
URBANI PEJZAŽ U POSTSOCIJALISTIČKOM RAZDOBLJU	269
Denis Ambruš	
OBRAZOVANJE U FUNKCIJI RAZVOJA RURALNIH PROSTORA SRBIJE	275
Ivana Đorđević	
UPRAVLJANJE KULTURNIM DOBRIMA – MESTO TURIZMA U INTERDISCIPLINARNOM PRISTUPU	283
Sanja Pavlović, Marina Ilinčić	
INTEGRALNO UPRAVLJANJE U DESTINACIJAMA EKOTURIZMA	291
Marija Belij, Jelena Belij	
OBJEKTI RUDARSKOG NASLEĐA KAO PERSPEKTIVA ZA RAZVOJ INDUSTRIJSKOG TURIZMA: PRIMERI REVITALIZACIJE RUDARSKIH OBJEKATA U SUSEDNIM ZEMLJAMA U REGIONU	297
Ivana Carević, Mikica Sibinović, Velimir Jovanović, Vladana Stojadinović	
OBJEKTI GEONASLEĐA U SRPSKOM PODUNAVLJU KAO ZAŠTIĆENA PRIRODNA DOBRA	305
Dobrića Lukić, Slađana Anđelković	
VAHAU – ODRŽIVI KULTURNI PREDEO U FUNKCIJI RAZVOJA REGIONA	313
Aleksandra Đukić, Branislav Antonić, Tamara Radić	
PROSTORNI ASPEKTI UTICAJA PLANA UPRAVLJANJA VODAMA ZA SLIV REKE DUNAV NA ŽIVOTNU SREDINU	321
Boško Josimović, Ljubiša Bezbradica	
PRIRODNI USLOVI - OPŠTINA NEVESINJE, REPUBLIKA SRPSKA, BOSNA I HERCEGOVINA	329
Dušica Vučković	
GEOLOŠKI RESURSI U REGIONALNIM PROSTORNIM PLANOVIMA NA PRIMERU PODUNAVSKOG I BRANIČEVSKOG UPRAVNOG OKRUGA	337
Velimir Jovanović, Ivana Carević	
ZAŠTIĆENA PRIRODNA DOBRA NA PROSTORU JUGOISTOČNE SRBIJE U FUNKCIJI RAZVOJA EKOTURIZMA	343
Ljiljana Živković, Slavoljub Jovanović, Jasmina M. Jovanović	

ODRŽIVI TURIZAM KAO POKRETAČ EKONOMSKOG RAZVOJA LOKALNIH ZAJEDNICA NA PRIMERU NACIONALNOG PARKA TARA	351
Đorđe Čolaković, Ana Jelovac	
SPECIJALNI REZERVAT PRIRODE SUVA PLANINA U KONTEKSTU PLANIRANJA, ZAŠTITE I ODRŽIVOG KORIŠĆENJA PROSTORA	359
Milica Dobričić, Milica Maksić	
INTEGRALNA ANALIZA FRUŠKOGORSKIH MANASTIRA KROZ IZRADU PROSTORNOG PLANA PODRUČJA POSEBNE NAMENE "FRUŠKA GORA"	367
Nataša Simičić, Zorica Bošnjajić, Svjetlana Reko, Tanja Topo	
EKOLOŠKA SVEST STANOVNIKA BEOGRADA O ZAŠTIĆENIM PRIRODNIH DOBRIMA NA TERITORIJI GRADA	375
Tijana Ležaić, Miroљjub Milinčić, Dejan Filipović	
SAVREMENA PROSTORNO-FUNKCIONALNA ORGANIZACIJA MREŽE NASELJA U REGIJI JABLANICA	385
Mila A. Pavlović, Filip Krstić	
INTEGRALNI PRISTUP UPRAVLJANJU KULTURNIM NASLEĐEM: PRIMER OPŠTINE KRUPANJ	393
Dejan Šabić, Snežana Vujadinović	
MOGUĆNOST ZAŠTITE TAORSKIH VRELA KAO SPOMENIKA PRIRODE	401
Rajko Golić, Marko Joksimović	
UTICAJ DEPOPULACIONIH PROCESA NA DIFERENCIJACIJU KORIŠĆENJA POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA U OPŠTINI KNJAŽEVAC	409
Marlја Antić, Danica Šantić, Mikica Sibirnović	
PROGRAMIRANO VODOSNABDEVANJE GRADA KIKINDE U FUNKCIJI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE	417
Branko Protić, Bogdan Lukić, Miroslav Marić	
POTENCIJALI I OGRANIČENJA ZA RAZVOJ RURALNIH PODRUČJA OPŠTINE SMEDEREVSKA PALANKA	425
Jelena Gajić, Aleksandra Gajić	
ZNAČAJ PROSTORNOG PLANA U RAZVOJU OPŠTINE OŠTRA LUKA	433
Dragana Popović, Dragana Kuzmanović	
GIS I SAVREMENE TEHNOLOGIJE U PLANIRANJU, PROJEKTOVANJU I ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE	
SAVREMENA GIS REŠENJA OTVORENOG KODA I NJIHOVA PRIMENA NA NIVOU LOKALNIH SAMOUPRAVA U SRBIJI	443
Aleksandar Đorđević, Vojislav B. Jović	
PRIMJENA GIS-A U UPRAVLJANJU RIZICIMA U VANREDNIM SITUACIJAMA	453
Milorad Božić, Igor Kuzmanović	
GIS KAO PODRŠKA UPRAVLJANJU PRIRODNIH NEPOGODAMA I ADAPTACIJI NA KLIMATSKE PROMJENE	461
Darko Kodžo, Svjetlana Kodžo	

UNAPREĐENJE I RAZVOJ POSLOVANJA KORIŠĆENJEM GIS APLIKACIJA	471
Aleksandra Jovanović	
ODREĐIVANJE TRASE INFRASTRUKTURNOG SISTEMA KORIŠĆENJEM GIS-A I VIŠEKRITERIЈUMSKE ANALIZE U PROCESU PROSTORNOG PLANIRANJA	477
Andreja Stefanović, Milana Anđelković	
PAMETNI GRADOVI ZASNOVANI NA ISKUSTVU ODRŽIVOG RAZVOJA GRADOVA	485
Predrag Mihajlović, Marija Mihajlović	
PRIMENA BEŽIČNIH SENZORSKIH MREŽA U UPRAVLJANJU ŽIVOTNOM SREDINOM	495
Đorđe Lukić, Bogdan Lukić	
BIOKLIMATSKA EVALUACIJA NOVOG SADA I OKOLINE ZA POTREBE TURIZMA, ODMORA I REKREACIJE PRIMENOM MODELA MENEKS	507
Milica Pecelj, Milica Lukić, Milovan Pecelj	
PLANIRANJE FUNKCIONALNO - PROSTORNE STRUKTURE GRADA SARAJEVA	515
Ejub Insanić, Kemal Hodžić, Emina Karišik, Nedim Priganica	
MOGUĆNOSTI PRIMENE LIDAR TEHNOLOGIJE ZA POTREBE MONITORINGA ŠUMA I ŠUMSKOG ZEMLJIŠTA NA PODRUČJU REPUBLIKE SRBIJE	523
Ana Jelovac, Milica Lukić, Ana Lukić	
PRIMENA MIND MAPPING-A U PROCESU IZRADE PROSTORNO-PLANSKIH DOKUMENATA	531
Nenad Miletić, Anđelina Lučić	

VAHAU – ODRŽIVI KULTURNI PREDEO U FUNKCIJI RAZVOJA REGIONA

Aleksandra Đukić¹, Branislav Antičić¹, Tamara Radić¹

Apstrakt: Dosadašnja istraživanja kulturnih predela mahom su ograničena na istraživanje opštih aspekata razvoja, dok je mali broj radova posvećen temi razvoja konkretnih regija. Cilj ovog rada je na istraživanju prostorne dinamike regiona – na fizičkom i ekonomskom aspektu kao pokretačima daljeg razvoja posmatranog prostora. Predeo Vahaua je postao značajan u prethodne dve decenije, nakon što je u decembru 2000. godine kao "Kulturni Predeo Vahau" upisan u UNESCO listu svetske baštine, zbog svoje arhitektonske i poljoprivredne istorije. Ovaj predeo je prepoznat kao jedan od izuzetnih primera rečnog predela omeđenog planinama, sa bogatim materijalnim dokazima o svojoj dugoj istorijskoj tradiciji. Glavni okvir istraživanja podrazumeva detaljan pregled postojeće literature za odabranu temu, gde je Vahau regija opisana kao kulturni predeo sa bogatom istorijom, koje datira od praistorijskih vremena do danas. Takođe, radom je obuhvaćen pregled različitih strategija za održivi razvoj kulturnih predela. Poput drugih kulturnih predela, Vahau poseduje bogate kvalitete, ali postojeći režim upravljanja je nedovoljno razvijen i nije više u potpunosti održiv. Ovo istraživanje sprovodi se u cilju dobijanja odgovora na pitanje: Kako se može obezbediti održiva budućnost za kulturni predeo?

Perspektiva za održivu budućnost kulturnog predela Vahaua zasniva se na sledećim zapažanjima: potražnjom društva za višenamenskim prostorima, integrisanjem različitih disciplina prilikom donošenja odluka, određivanjem odgovarajućih mera po pitanju zaštite kulturnog predela, dobijanju podrške od nacionalnih i lokalnih vlasti, kao i javnosti, za ekološki prihvatljivo upravljanje, kao i prenošenju ovlašćenja za donošenje odluka u vezi kulturnih predela na način da se da prednost na nivou regiona.²

Glavne reči: Vahau, Razvoj, Kulturni predeo, Kulturno nasleđe.

VAHAU - SUSTAINABLE CULTURAL LANDSCAPE IN FUNCTION OF DEVELOPMENT OF THE REGION

Abstract: The previous work of the development regarding cultural landscapes has been mostly limited to their general aspects, but there has been little discussion on the topic of development of specific regions. The focus of this paper is more on the regions' spatial dynamics – on the physical and economical aspects, as the initiators of further development of the observed area. Wachau has received much attention over the last two decades with being inscribed as "Wachau Cultural Landscape" in the UNESCO List of World Heritage Sites, in recognition of its architectural and agricultural history, in December 2000. This landscape

¹ Univerzitet u Beogradu - Arhitektonski fakultet, Bulevar kralja Aleksandra 73/II, 11000 Beograd, E-mail: tamaraoradic@gmail.com

² Ovaj naučni rad je urađen u cilju unapređenja istraživačke osnove na projektu "DANURB - DANUBE URBAN BRAND - a regional network building through tourism and education to strengthen the "Danube" cultural identity and solidarity" (srp. DANURB – DUNAV KAO URBANI BRENDA – Izgradnja regionalne mreže kroz turizam i obrazovanje u cilju jačanja "Dunavskog" kulturnog identiteta i solidarnosti), finansiranog kroz međudržavni program INTERREG Danube od strane Evropske unije.

is identified as an exceptionally good example of a riverine landscape surrounded by mountains with physical evidence of its great historical evolution.

Background research has been focused on existing studies and extensive literature review in which Wachau is described as a landscape with the long history of cultivation, ranging from prehistoric to present times. For the aim of this research comprehensive overview the various strategies for the sustainable development of cultural landscapes worldwide was reviewed. Like the other cultural landscapes, Wachau has great qualities, but the management system they developed under is not economically feasible. This paper calls into following question: How the sustainable future of cultural landscape can be provided?

Perspectives for a sustainable future for Wachau cultural landscape is based on the following remarks: request of society for multifunctionality of landscape, integration of different disciplines in decision making, determination the proper measures regarding the protection of cultural landscapes, support from national and local government, as well as from the public, for environmentally acceptable management and, finally, decentralization of landscape decision making which favors regional solutions.

Keywords: Wachau, Development, Cultural landscape, Cultural heritage.

UVOD

Kulturni predeli predstavljaju kombinovan uticaj čoveka i prirode, a ujedno su i ilustracija evolucije ljudskog društva pod uticajem fizičkih ograničenja i socijalnih, ekonomskih i kulturnih uslova (Antrop, 2005). Evropa ima dugu istoriju korišćenja predela, od praistorije do danas (Vos i Meekes, 1999). Veliki broj kulturnih predela poseduje izuzetne kvalitete, ali postojeći režimi upravljanja u njima nisu više održivi. Savremeno društvo sve više koristi predele na veliki broj različitih načina, za mnogo različitih namena. Upravo to stvara ogroman pritisak na kulturne predele, ugrožavajući njihove kvalitete. Jedan od takvih je predeo Vahaua (nem. *Wachau*) u gornjem Podunavlju u Austriji. Ovaj kulturni predeo je značajan zbog duge istorije specifične poljoprivrede, a slikovito ilustrovan srednjevekovnim pejzažima koji su vremenom evoluirali (WHC nomination documentation, 1999). Na osnovu toga proističe glavno pitanje rada - kako se može obezbediti održiva budućnost za Vahau i njoj slične regije, koje bi se zasnivale na održivoj privredi i posvećenosti svih uključenih aktera?

Tokom 2002. godine UNESCO organizacija je utvrdila značaj održivosti kao i potrebu za planovima upravljanja kulturnim predelima u cilju očuvanja kulturne baštine. Do danas nisu utvrđeni modeli, pravila, kao ni specifične definicije za tu svrhu. Cilj ovog rada je da utvrdi i pronade najbolje prakse, strategije, akcije i mere koje se mogu upotrebiti u cilju očuvanja kulturnih predela, sa akcentom na održivost. U radu je sprovedena komparativna analiza različitih planova i modela upravljanja, koja se odnose na Vahau regiju.

Rad se sastoji iz tri glavna dela. Prvi deo posvećen je definiciji pojma održivog kulturnog predela i njegovom značaju. Drugi deo se bavi analizom kulturnog predela Vahau, kao i postojećim problemima ovog prostora. Završni deo rada posvećen davanju smernica za unapređenje kulturnog predela Vahau, na osnovu koju su date mogućnosti primene u Srbiji.

ODRŽIVOST KULTURNIH PREDELA

Pojam "kulturnog predela" nastao je postepenim razvojem koncepta "kulturne baštine" u drugoj polovini 20. veka. Danas se pojam kulturnog predela prvenstveno vezuje za svetsku baštinu UNESCO-a. Po definiciji UNESCO-a kulturni predeli/pejzaži su "zaokružene geografske celine čija se posebnost i upečatljivost javlja kroz zajednički rad prirode i čoveka" (UNESCO, 2012, str. 14).

Pojam kulturni predeo se prvi put spominje 1908. godine i uobličio ga je nemački geograf Oto Šluter (nem. Otto Schluter). UNESCO je zvanično uveo kulturni predeo kao vrstu svetske baštine 1992. godine. Međunarodni odbor za svetsku baštinu UNESCO odredio je tri vrste kulturnih predela (UNESCO, 2008):

1. Jasno određen kulturni predeo stvoren prvenstveno delovanjem čoveka;
2. Reliktni i povezujući kulturni predeo stvoren na osnovama prirodnog predela, uz delovanje čoveka;
3. Asocijativni kulturni predeo je prirodni predeo koji prvenstveno ima određeni verski, umetnički ili kulturni značaj za čoveka (tj. određene kulture) nego materijalnu vrednost.
4. Naravno, veliki broj zaštićenih kulturnih predela se ne može usko podvesti pod samo jednu vrstu, već se nalazi na prelazu jedne u drugu³. Ovim se u isto vreme naglašava složenost kulturnih predela kao jedne od bitnih crta njihove prepoznatljivosti (Farina, 2000).

O definiciji pojma održivog kulturnog predela se dosta raspravlja među stručnjacima koji se ovom temom bave. Kako piše Hijetala-Koivu (1999) održivost se može definisati kao uspešno upravljanje resursima, radi zadovoljenja ljudskih potreba. Kako bi se sačuvala održivost kulturnog predela, neophodno je očuvati prostornu usklađenost upravljanja životnom sredinom, kao i obezbediti samoodrživost privrede. U kontrastu sa tim, Landorf (2009) se vodi time da je koncept održivosti kulturnih predela nejasan i neodređen s obzirom na to da se pojavljuje u velikom broju različitih polja istraživanja. Prema Antrop-u (2006) ideja održivih kulturnih predela može biti u suprotnosti sa osnovnom definicijom kulturnih predela. Povrh toga, kod ruralnih kulturnih predela koje odlikuje prisustvo poljoprivrede i prisustvo ljudi, suprotnost je još izraženija. U suštini, ovakvi kulturni predeli se neprekidno razvijaju, sa manje ili više promenljivom dinamikom, a ujedno odražavaju i zahteve privređivanja. Shodno tome, Antrop (2006) zaključuje da je održivost opšti koncept koji je teško sprovesti u praktičnom delovanju po pitanju kulturnih predela.

VAHAU REGIJA KAO KULTURNI PREDEO⁴

Vahau je oblast u Podunavlju izuzetnih predeonih odlika, gde se lako očitavaju tragovi ljudskog delovanja od praistorije do danas. Ovo je vidljivo i u slučaju graditeljskog nasleđa, ostvarenih ambijentalnih celina, tako i po pitanju očuvanosti tradicionalne poljoprivredne proizvodnje, zasnovane na vinovoj lozi i kajsiji. Zvaničan naziv na UNESCO-ovom spisku je kulturni predeo Vahaua (nem. *Kulturlandschaft Wachau*). Predeo je u vidu klisure Dunava ograničene brdima na severozapadu i jugoistoku. Stožeri klisure i celog područja na jugozapadu i severoistoku su gradovi Krems na Dunavu i Melk, oba sa značajnim graditeljskim nasleđem i takođe pod zaštitom (UNESCO, bez datuma). Manastir Getwajg (nem. *Göttweig*) je uključen u obuhvat zaštite kao izolovan segment. Ukupna površina ovog kulturnog predela iznosi 21.329 hektara, koju naseljava 26.993 stanovnika.

³ Vahau regija upravo predstavlja upravo jedan od primera kombinacije reliktnog i asocijativnog kulturnog predela.

⁴ Značajan deo izloženih podataka je dobijen terenskim istraživanjem / radionicom, ostvarenim u okviru DANURB INTERREG projekta, u martu 2017. godine, na kojoj su učestvovali svi autori rada.

Slika 1. Vahau – Graditeljsko nasleđe Dirštajna (Durnstein) (izvor: B.Antonić)

Slika 2. Vahau - Ambijentalna Celina u gradu Špic (Spitz) (izvor: T.Radić)

Za razliku od drugih delova Podunavlja, ovaj kratki deo Dunava⁵ ima značajan broj vrednih građevinskih spomenika, jedinstvenu prirodu, elemente tradicionalne poljoprivrede u vidu terasa vinove loze, ali pored toga poseduje i jedinstvena arheološka nalazišta, od čega je najznačajnije ono gde je pronađena Viledorfska Venera, datirana na 24.000 godina p.n.e. (Reich i Cunningham, 2013). Bitne komponente ovog kulturnog predela su prvenstveno njegovi vidljivi i međusobno povezani elementi prirodnog i antropogenog predela. Oni uključuju uske krivine Podunavlja, veliki broj rečnih okuka i šuma pored reke, strme padine, šume na strmim padinama, velike travnate površine, kao i rasturene formacije stena. Ovaj kulturni predeo takođe sadrži terasastu poljoprivredu, vinograde sa vinogradarskim kolibama, voćnjake, vinske podrume, kuće sa starim presama za grožđe, polja i livade koje prate zbijena seoska naselja sa regionalno prepoznatljivim oblicima kuća, stare železničke pruge, nasuti putevi, ruševine, manastiri, crkve, spomenici, dvorci, salaši itd. Dunav utiče na stvaranje tople, suve panonske klime, koja dolazi do Vahaua sa istoka, a upravo to omogućava vinogradarstvo. Ono, dalje, zauzima velike površine ove oblasti i daje mu jedinstvenu atmosferu. Iako je samo 8% površine pokriveno vinogradima, vinogradarstvo je od izuzetnog značaja za Vahau (UNESCO, bez datuma). Biodiverzitet flore i faune Vahaua predstavlja biološki rezervoar međunarodnog značaja (UNESCO, bez datuma). Vahau takođe ispunjava merila asocijativnog kulturnog predela, zbog svojih preklapljenih istorijskih, kulturnih i verskih vrednosti u prirodnom okruženju.

Slika 3. Špic – Terasasto vinogradarstvo (izvor: T.Radić)

Slika 4. Vahau - Pogled iz grada Dirštajna (Durnstein) ka gradu Rosac (Rossatz) – Rečno korito Dunava (izvor: B. AntoniĆ)

⁵ Dužina Dunava kroz Vahau je samo 36 km u odnosu na ukupnu dužinu od 2.800 kilometara.

Uprkos tome, u Vahau regiji se danas uočava i veliki broj problema. Jedan od glavnih je što ne postoji planska dokumentacija koja se bavi upravljanjem kulturnim dobrima. Ipak, donete su privremene mere upravljanja kulturnim dobrima i to sa ciljevima (ICOMOS, 2000):

1. Integrisanog razvoja naselja u obuhvaćenim opštinama i zajednici uopšte, uz pomoć usklađivanja različitih politika, sa posebnim naglaskom na ograničen pristup sekundarnim stambenim objektima;
2. Zadržavanja tradicionalnih obrazaca gradnje (zbijena naselja zatvorenog tima);
3. Omogućavanja izgradnje infrastrukturnih objekata samo u slučajevima kada oni ne zauzimaju mnogo prostora i ne zahtevaju prenamenu zemljišta;
4. Osiguravanja granica naselja;
5. Nastavka obnove sela iz 1984. godine (pilot projekat: St. Michael).
6. Drugi značajan problem jeste vlasništvo nad zemljištem, i činjenice da se najveći deo zemljišta nalazi u privatnom posedu, čime se posredno otežava upravljanje prostorom. Pored toga, najveći procenat šume je u vlasništvu seljaka. Vahau regija ima preko 5.000 spomenika na svom području, od kojih se velika većina nalazi u privatnom vlasništvu. Problem sa vlasništvom ogleda se u ovim usporenim procesima donošenja odluka.

Pored toga, još veliki problem je provlačenje zaštite istorijskog kulturnog predela Vahau obuhvata niz kroz niz nivoa: međunarodnog (međunarodni ugovori), saveznog (austrijski zakoni), pokrajinskog (propisi pokrajine Donje Austrije), kao i niz lokalnih propisa. Ovi nivoi se preklapaju u po području nadležnosti, ali su često u koliziji, čime se stvaraju brojna ograničenja u njihovom sprovođenju. Takođe, značajna i činjenica da postojeća planska dokumentacija ne predviđa rešenja za sledeće probleme (ICOMOS, 2000):

1. Probleme previše brzog razvoja regije – nastaju usled mehanizama koji imaju izražene efekte promene predela i mogu biti od rizika za kulturni predeo – inteziviranje vinogradarstva i korišćenja zemljišta, šume koje ugrožavaju pejzažne segmente, propadanje prostora usled vremena, urbanizacija po obodima naselja, previše brzo proširenje naselja itd.;
2. Probleme na životnu sredinu – upravljanje šumama, stvaranje zaštitnog pojasa duž Dunava itd.;
3. Problemi uticaja posetilaca i turista – Od početka 19. veka pa sve do danas težište razvoja regije je bio na promovisanju turizma u veoma umerenim obimima ("mek" ili održivi turizam), ali je on poslednjih godina poprimio sve odlike masovnog turizma sa svim nepovoljnim posledicama po lokalni nivo.

PREPORUČENE SMERNICE ZA UNAPREĐENJE

Nakon detaljne analize Vahau regije, kao i postojeće literature vazena za razvoj održivih kulturnih predela, napravljen je pregled smernica, kojima bi trebalo težiti kako bi se obezbedio održivi razvoj Vahau regije.

Dobra perspektiva za održivu budućnost Vahau regije zasnovana je na sledećim aspektima (Vos i Meekes, 1999; Farina, 2000; Vos et al., 1993, Gullino, Larcher, 2013; Selman 2008; De Marco, 2005.):

- a. Socijalno-ekonomskoj perspektivi kulturnog predela Vahau - Pošto priroda nije na odgovarajući način uključena u donošenje odluka i planiranje privrede, neophodno je obratiti pažnju na privredni značaj prirode i njeno uključivanje u njoj bliske delatnosti, poput poljoprivrede, rekreacije, turizma i industrije sirovina. Ovo uključuje sledeće elemente:
- privredni činoci moraju biti u skladu sa identitetom kulturnog predela. Koristiti model privatno-javnih partnerstava u cilju njihovog sprovođenja;
  - Vrednovanje prirode i predela u ekonomskom smislu kroz studije i analizu ekonomske vrednosti zelenih prostora za potrebe razvoja turizma i rekreacije;
  - Višestruka podrška poljoprivrednicima u finansijskom (programi podrške malim preduzećima), pravnom (pravna zaštita), obrazovnom (upoznavanje sa standardima), marketinškom (promocija seoske privrede) i dr.;
  - Vrednovanje poljoprivredne proizvodnje u vidu podizanja kvaliteta hrane i brendiranje poljoprivrednih proizvoda, a naročito vina sa kontrolisanim geografskim poreklom;
- b. Perspektivi životne sredine kulturnog predela Vahau – Usaglašavanje ekoloških ograničenja sa ostalim segmentima razvoja, uključujući održive (organske) vidove poljoprivrede, zaštitu od poplava, usaglašavanje ekoloških mera sa merama zaštite predela;
- c. Perspektivi uprave i političkog aspekta regije Vahau – Uspostavljanje svojevrstne mreže aktera od značaja za razvoj prostora, koji delovali na lokalnom i oblasnom nivou. Time se ispunjavaju i načela EU u vezi decentralizacije;
- d. Kulturna perspektiva razvoja i planiranja kulturnog predela Vahau - Ističe se poseban značaj utvrđivanja elemenata kulturne politike u pogledu zaštite kulturno-istorijskih predela i upravljanja zaštićenim prirodnim zonama. Kulturna politika mora biti integrativna.
- e. Planiranje prostora u Vahauu zasniva se na izbegavanju izgradnju novih objekata u zonama zaštite poljoprivrednog zemljišta;
- f. Vremensko-prostorna perspektiva u kulturnom predelu Vahau - Usklađivanje vremenskih i prostornih obuhvata, u skladu sa odgovarajućim procesima u društvu i upravi treba značajno unaprediti u Vahau regiji. Pošto se većina naučnih istraživanja bavi manjim prostornim obuhvatima okvira Vahaua, potrebno je preusmeriti se i na proučavanje sveobuhvatnih strategija za celu oblast.
- g. Funkcionalna perspektiva u kulturnom predelu Vahau – Težnja na primeni široke palete sadržaja i delatnosti kulturnih predela, uključujući one u i prirodnoj i u stvorenoj sredini. Ovi višestruki zahtevi takođe mogu da ponude predelu zdravu ekonomsku bazu kroz primarnu proizvodnju, rekreaciju, stanovanje, zaštitu životne sredine, gde se turizam (posebno održivi vidovi turizma) posebno postavlja kao povezujući činilac. Ovo posredno obuhvata i poboljšanje ponude smeštaja i saobraćajne pristupačnosti.
- h. Perspektiva integracije - Povezivanje različitih struka i različitih aktera - U celokupnom procesu neophodno je povezati delovanje između donosilaca odluka, stručnjaka i krajnjih korisnika prostora. Takođe, u upravljanju i planiranju težiti integrisanom, međudisciplinarnom pristupu, kao i težnji na participaciji, kako bi se poboljšao uvid u podatke iz planskih dokumenata i lakše moglo vršiti nadgledanje sprovođenja planskih mera.

ZAKLJUČAK

Prikazanom analizom kulturnog predela Vahaua sagledava se da je preduslov za održivu budućnost oblasti zdrav odnos između privredne osnove i zaštite prostora (Farina, 2000). Ovo naročito podrazumeva značaj povezivanja i usaglašenog razvoja svih elemenata razvoja (Haaren, 2002). Održiva budućnost kulturnog predela može se obezbediti samo u koliko se angažuju i povežu svi relevantni akteri – lokalno stanovništvo, donosioci odluka, krajnji korisnici (stanovnici, ali i turistički posetioci) kao i stručnjaci iz različitih struka. Uz pomoć promovisanja kulturnog predela može se bolje shvatiti identitet prostora, a, samim tim, se može i planirati bolja budućnost. Osnovni aspekti na koje treba obratiti pažnju su oni vezani za osmišljavanje na koji način Vahau može biti uspešan na privrednom planu, istovremeno unapređujući infrastrukturu, šireći ponudu sadržaja i sprovodeći zaštitu prirode, kulture i predela. Sa druge strane, mora se nadzirati i intenzitet privrede, budući da on, kao i na mnogo drugim mesta širom Evrope (Vos i Meekes, 1999), dobija odlike masovnosti i počinje negativno uticati na zaštitu kulturnog predela.

Sve napred rečeno od velikog je značaja za Srbiju. U Srbiji je pojam kulturnih predela još uvek nov i nedovoljno iskorišćen. Još uvek ne postoje jasno uspostavljeni kulturni predeli, a nedostaje i odgovarajuće zakonodavni i strateški okvir. Ovo je posebno značajno usled već spomenute složenosti kulturnog predela kao svojevrstnog "agregata" mnogo manjih prirodnih i kulturnih elemenata i celina. Zbog toga treba upravo težiti da se prilikom razvoja okvira za uspostavljanje kulturnog predela unesu i oni elementi koji nisu samo značajni za prepoznavanje i utvrđivanje kulturnih predela u državi, već da se oni dopune i sa elementima njihove racionalnog korišćenja i dovoljno dobro usklađenog nivoa zaštite. Ovo podrazumeva da se zakonskim, strateškim i planskim merama mora voditi računa o:

1. ekonomskoj vitalnosti predela, što se naročito odnosi na stvaranje pravog okvira za primarne aktivnosti, poput poljoprivrede, šumarstva ili sitne proizvodnje, naravno uz poštovanje zatečenih vrednosti;
2. razvoju onih elemenata koji imaju elemente povezivanja/integracije, poput održivih vidova turizma, rekreacije, kreativnih delatnosti i sl.;
3. uključenju svih aktera od značaja, uključujući i one koji se tek očekuju u određenom predelu, poput turista ili stranih posetilaca;
4. poštovanja obrazaca naseljavanja i korišćenja prostora, budući da oni upravo predstavljaju "nit" koja održava dati kulturni predeo dovoljno vrednim za ovo zvanje;
5. promociji i marketingu predela, kroz promovisanje jedinstvenosti predela i davanja prednosti proizvodima sa geografskim poreklom.

LITERATURA

1. Antrop, M. (2006). Sustainable landscapes: Contradiction, fiction or utopia? Landscape Urban Plan, 75(3), str. 187–197. doi: 10.1016/j.landurbplan.2005.02.014.
2. De Marco, L. (2005). Cinque Terre: A cultural landscape between conservation and transformation. U: S. Musso et al. (Eds.). Rural Architecture in Europe between tradition and innovation. Researches, ideas, actions (str. 113–120). Florence: Alinea Editore.
3. Farina, A. (2000). The Cultural Landscape as a Model for the Integration of Ecology and Economics. BioScience, 50(4), str. 313–320. doi: 10.1641/0006-3568(2000)050[0313:tc-laam]2.3.co;2.

4. Gullino, P. i Larcher, F. (2013). Integrity in UNESCO World Heritage Sites: A comparative study for rural landscapes. *Journal of Cultural Heritage*, 14(5), str. 389–395. doi: 10.1016/j.culher.2012.10.005.
5. Von Haaren, Christina (2002). Landscape planning facing the challenge of the development of cultural landscapes. *Landscape and Urban Planning*, 60(2), str. 73–80. doi: 10.1016/S0169-2046(02)00060-9.
6. Hietala-Koivu, R. (1999). Agricultural landscape change: A case study in Yläne, southwest Finland. *Landscape Urban Plan*, 46 (1-3), str. 103–108. doi: 10.1016/S0169-2046(99)00051-1.
7. International Council on Monuments and Sites - ICOMOS (2000). Wachau (Austria) No 970. Preuzeto 04.04.2017. sa www.icomos.at/index.php/en/world-heritage-cs/austrian-world-heritage-sites/wachau.
8. Landorf, C. A. (2009). Framework for Sustainable Heritage Management: A Study of UK Industrial Heritage Sites. *International Journal of Heritage Studies*, 15(6), str. 494–510. doi: 10.1080/13527250903210795.
9. Reich J. & Cunningham, L. (2013). *Culture and Values: A Survey of the Humanities* - 8th Edition. Belmont (CA): Andover.
10. Selman, P. (2008). What do you mean by sustainable landscape? *Sustainability: Science, Practice & Policy*, 4(2), 23-28.
11. UNESCO (2002). *Cultural Landscape: The Challenges of Conservation*, World Heritage Papers 7. Ferrara: World heritage Center.
12. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - UNESCO (2008). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention - 08/01*. Paris: UNESCO World Heritage Centre.
13. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - UNESCO (2012). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention - 12/01*. Paris: UNESCO World Heritage Centre.
14. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - UNESCO (bez datuma). Wachau Cultural Landscape. Preuzeto 04.04.2017. sa whc.unesco.org/en/list/970.
15. Vos, W., Austad, I. i Correia, T.P. (1993). Sustainable forestry in old cultural landscapes in Europe. In: E. Koch, E. (Ed.). *Agriculture. The Scientific Basis for Sustainable Multiple-Use Forestry in the European Community. Proceedings of a Scientific Workshop under the Community research programme on Agriculture and Agro-industry, including Fisheries (Air)* (str. 81-96). Brussels.
16. Vos, W. i Meekes, H. (1999). Trends in European cultural landscape development: perspectives for a sustainable future. *Landscape and Urban Planning*, 46 (1-3), str. 3-14. doi: 10.1016/S0169-2046(99)00043-2.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

502.1:711(082)

НАУЧНО-стручни скуп са међународним учешћем Планска и
нормативна заштита простора и животне средине (9 ; 2017 ;
Београд)

Zbornik radova / Deveti naučno-stručni skup sa međunarodnim
učešćem Planska i normativna zaštita prostora i životne sredine,
Beograd, maj 2017.; organizuju Asocijacija prostornih planera Srbije [i]
Univerzitet u Beogradu, Geografski fakultet ; urednici Dejan Filipović ...
[et al.]. -

Beograd : Asocijacija prostornih planera Srbije : Univerzitet, Geografski
fakultet, 2017 (Niš : Grafika Galeb). - 536 str. : ilustr. ; 24 cm

Tiraž 300. - Napomene i bibliografske reference uz radove. -
Bibliografija uz svaki rad. - Abstracts.

ISBN 978-86-6283-051-7 (APPS)

1. Асоцијација просторних планера Србије (Београд)
а) Просторно планирање - Животна средина - Зборници
COBISS.SR-ID 233392140